

Vraag- en aanbodanalyse binnensport en beheervorm binnensport en gemeenschapshuizen

Eindrapport

Aan

Gemeente Landgraaf
T.a.v. Chris Goffin, Sven Kockelkorn en Tom Martinussen

Van

Hospitality Group
Nijverheidsweg-Noord 78
Postbus 2186
3800 CD Amersfoort

Auteurs

Dick Leijen
Ruud Manenschijn

Project

Vraag- en aanbodanalyse binnensport en beheervorm binnensport en gemeenschapshuizen

Betreft

Eindrapport

Ons kenmerk

1959/R230322/RM/DL/LS

Datum

Amersfoort, 7 juni 2024, geactualiseerd 11 juli 2024

© 2024 Hospitality Group

Behoudens uitzonderingen door de wet gesteld mag, zonder uitdrukkelijke schriftelijke toestemming van de rechthebbenden c.q. door de rechthebbenden gemachtigden, niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, hetgeen ook van toepassing is op de gehele of gedeeltelijke bewerking.

Inhoud

1. Inleiding	4
1.1. Aanleiding	4
1.2. Opdracht	5
1.3. Leeswijzer	5
2. Vraag en aanbod binnensport in kaart	6
2.1. Inleiding	6
2.2. De binnensportaccommodaties	6
2.3. Gebruik	9
2.4. Trends en ontwikkelingen	12
2.5. Conclusie	15
3. Beheer en exploitatie binnensport en gemeenschapshuizen	18
3.1. Inleiding	18
3.2. Binnensport	18
3.3. De gemeenschapshuizen	20
3.4. Conclusie	22
4. Optimaliseren en/of realiseren capaciteit binnensportaccommodaties?	23
4.1. Inleiding	23
4.2. Een nieuwe (extra) sportzaal of sporthal realiseren	23
4.3. Toevoegen van (extra) scheidingswanden in sporthallen	25
4.4. De beweegbox	26
4.5. Conclusie	27
5. Scenario's beheer en exploitatie	29
5.1. Inleiding	29
5.2. Keuzemogelijkheden toekomstbestendig beheer	29
5.3. Voorkeursscenario	32

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

Verhouding vraag en aanbod binnensportaccommodaties

Binnen de gemeente Landgraaf zijn er een aantal grotere binnensportaccommodaties, namelijk drie sporthallen (Strijthagen, Baneberg en Park ter Waerden), een sportzaal (Hoefveld), een gymzaal (Lichtenberg) en een turnhal (Olympiadrôme). De accommodaties zijn goed gespreid over de gemeente en in sommige gevallen gecombineerd met multifunctionele buitensportparken.

Een aantal knelpunten en ontwikkelingen geven de gemeente Landgraaf aanleiding om het aanbod van binnensportaccommodaties tegen het licht te houden. Dat zijn:

- Het bewegingsonderwijs: De verplichting van scholen om minimaal 2 klokuren bewegingsonderwijs aan te bieden verhoogt de druk op de binnensportaccommodaties. Op dit moment worden de accommodaties overdag al volop gebruikt door de scholen en het is maar de vraag of er voldoende capaciteit is om de uitbreiding van het aantal klokuren te kunnen accommoderen.
- De eigenaar van sporthal Strijthagen wil deze accommodatie overdragen aan de gemeente Landgraaf. De gemeente wil een standpunt bepalen over dit verzoek en wil vooraf zicht hebben op de noodzaak van handhaving, de technische kwaliteit en de onderhoudskosten van deze accommodatie.
- De turn- en gymnastiekvereniging Olympia, die over een eigen accommodatie beschikt, heeft moeite om de exploitatiekosten daarvan te dragen.

De gemeente Landgraaf wil daarom een onderzoek uitvoeren dat inzicht moet bieden in de huidige en toekomstige behoefte aan binnensportaccommodaties. Op basis van dat inzicht wil de gemeente enkele realistische scenario's ontwikkelen om vraag en aanbod in evenwicht te brengen/houden.

Beheer en exploitatie

Tegelijkertijd is er sprake van een groeiende problematiek op het gebied van beheer en exploitatie van accommodaties in Landgraaf. Veel accommodaties (zowel binnensport als gemeenschapshuizen) worden momenteel beheerd en geëxploiteerd door stichtingen met besturen die bestaan uit vrijwilligers. Deze bestuursleden worden geconfronteerd met toenemende complexiteit van beheer en exploitatie, opvolgingsproblemen en een tekort aan vrijwilligers. Binnen steeds meer van deze besturen leeft de behoefte om niet langer de totale verantwoordelijkheid voor beheer en exploitatie van deze accommodaties te dragen.

De gemeente Landgraaf wil – in het verlengde van het behoefteonderzoek binnensportaccommodaties – ook zicht krijgen in de aard en de omvang van deze beheerproblematiek (zowel voor de binnensportaccommodaties als voor de gemeenschapshuizen). Vervolgens wil de gemeente geadviseerd worden over de wijze waarop beheer en exploitatie in de toekomst ingericht kan worden.

1.2. Opdracht

Om zicht te krijgen in de verhouding vraag en aanbod van de binnensportaccommodaties en de beheerproblemen, heeft de gemeente een opdracht gegeven aan Hospitality Group. De opdracht luidt:

Vraag en aanbod van binnensportaccommodaties

- Inventariseer het huidige aanbod van de binnensportaccommodaties in de gemeente Landgraaf voor de onderwerpen bezetting, capaciteit, spreiding, technische kwaliteit en functionaliteit.
- Maak een vraag/aanbod vergelijking voor binnensportaccommodaties voor de jaren 2023, 2025, 2030 en 2035 voor het bewegingsonderwijs, verenigingsgebruik en overig gebruik. Geef hierbij aan welke knelpunten verwacht mogen worden.
- Ontwikkel enkele realistische scenario's om vraag en aanbod van binnensportaccommodaties in evenwicht te krijgen/te houden.
- Geef een advies over het meest wenselijke scenario.

Beheer en exploitatie binnensportaccommodaties en gemeenschapshuizen

- Inventariseer en beoordeel de huidige situatie van beheer en exploitatie van de binnensportaccommodaties en de gemeenschapshuizen in Landgraaf voor de onderwerpen beheervorm, knelpunten in het beheer en mogelijke oplossingsrichtingen.
- Ontwikkel enkele realistische scenario's om beheerproblemen op te lossen.

Geef een advies over de meest wenselijke beheervorm en exploitatieopzet.

Bij de herijking of ontwikkeling van nieuwe beleidsambities, om de sportieve- en maatschappelijke opgave het hoofd te kunnen bieden, is dit onderzoeksrapport een belangrijke onderlegger.

1.3. Leeswijzer

Deze notitie is het conceptrapport van deze opdracht. Dit rapport is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 zijn de kenmerken van vraag en aanbod van binnensportaccommodaties in Landgraaf beschreven. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de beheerproblemen bij de binnensportaccommodaties en de gemeenschapshuizen. In hoofdstuk 4 zijn scenario's beschreven om vraag en aanbod van binnensportaccommodaties in evenwicht te brengen. In hoofdstuk 5 tenslotte wordt aangegeven op welke wijze de beheerproblemen kunnen worden opgelost.

2. Vraag en aanbod binnensport in kaart

2.1. Inleiding

In dit hoofdstuk geven we een beeld van het aanbod van accommodaties en een oordeel over de kwaliteit, functionaliteit, spreiding en bezettingsgraad. Daarnaast volgt een beknopte beschrijving van de huidige gebruikers en hun wensen en verwachtingen. Vervolgens brengen we ontwikkelingen in kaart die van invloed zijn op de vraag en aanbod van binnensportaccommodaties. We sluiten dit hoofdstuk af met een conclusie waarin we beschrijven of de vraag en het aanbod van binnensportaccommodaties in balans zijn en/of er knelpunten zijn, zowel nu als in de toekomst.

2.2. De binnensportaccommodaties

Aanbod

De volgende figuur geeft een weergave van de binnensportaccommodaties binnen de gemeente Landgraaf, het aantal m² bruto vloeroppervlak en het aantal zaaldelen.

Figuur 1. Binnensportaccommodaties gemeente Landgraaf uitgesplitst naar bruto vloeroppervlak en aantal zaaldelen

Overzicht sportaccommodaties gemeente Landgraaf

Zaal	BVO (m2)	Zaaldelen
Sporthal Baneberg	2.170	2
Sporthal Terwaerden	2.732	2*
Sporthal Strijthagen	1.936	3
Sportzaal Hoefveld	1.052	1
Gymzaal Lichtenberg	600	1
Turnhal Olympiadrôme	1.300	2
VO - Brandenburg	1.200	2
VO - Eijkenhagenlaan	1.800	3
Totaal	12.790	16
Totaal excl. turnhal	11.490	14

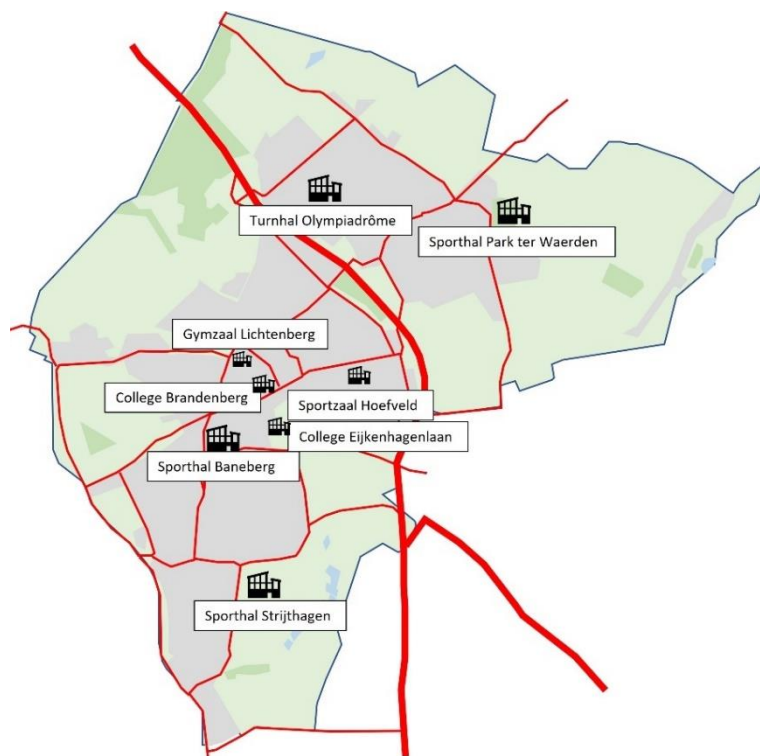
*excl. Dojo

Gemiddeld aantal zaaldelen per 25.000 inwoners

Landgraaf	10,7
Landgraaf excl. turnhal	9,4
Landelijke gemiddelde	16

Vierkante meter BVO per inwoner

Landgraaf	0,34
Landgraaf excl. turnhal	0,31
Landelijke gemiddelde	0,38

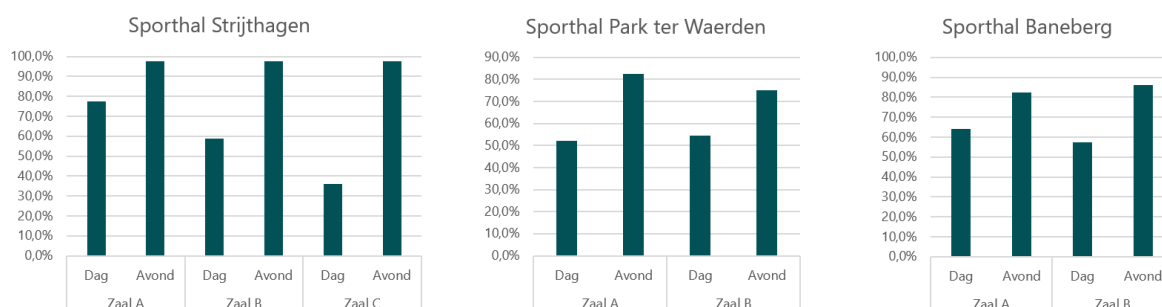
Uit de vorige figuur blijkt dat er een goed gespreid aanbod is aan maatschappelijke sportvoorzieningen. Wel is het aantal zaaldelen van de gym-, sportzalen en sporthallen, per 25.000 inwoners fors lager dan het landelijk gemiddelde. Naast het aanbod van gym-, sportzalen en sporthallen is er in de gemeente Landgraaf ook een Jeu de Boules club met binnen- en buitenbanen en zijn er diverse commerciële sportvoorzieningen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het Euregio Tennis- en Padelcentrum.

Bezetting

Om een goede vergelijking te kunnen maken tussen vraag en het aanbod van binnensportaccommodaties is het belangrijk om de bezettingsgraad per accommodatie scherp in beeld te hebben. In de volgende figuur is de bezetting van de sporthallen in de gemeente Landgraaf weergegeven. Hierbij zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Voor een maximale bezetting overdag is gerekend met een bezetting tussen 08:30 – 12:00u en 13:00 – 17:00u.
- Voor een maximale bezetting in de avond is gerekend met een bezetting tussen 18:00 – 22:00u.

Figuur 2. Bezettingsgraad sporthallen gemeente Landgraaf uitgesplitst naar zaaldeel

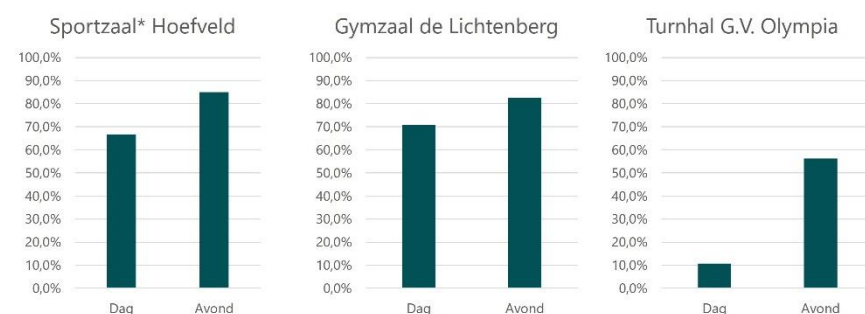

We spreken van een goede bezetting overdag bij een percentage van 60% en meer. Dit heeft vooral te maken met het feit dat in ochtend en begin van de middag voornamelijk bewegingsonderwijs plaatsvindt in de gymzalen en sporthallen. In de middag worden er minder activiteiten georganiseerd. Dit geldt algemeen voor binnensportaccommodaties.

Bij avondbezetting van de sporthallen spreken we van een goede bezetting bij een percentage van 80% of meer. Meer dan 100% bezetting betekent dat er na 22:00 uur ook nog gehuurd wordt.

Uit de grafieken blijkt dat de sporthallen in de avond goed tot zeer goed bezet zijn. Ook overdag is de bezetting redelijk. De beschikbare ruimte bevindt zich, zoals gebruikelijk, voornamelijk tussen 15:00 – 18:00 uur, oftewel na schooltijd, maar voordat de verenigingen beginnen.

Figuur 3. Bezettingsgraad gymzalen gemeente Landgraaf

*Sportzaal Hoefveld betreft een grote gymzaal met 1 zaaldeel

Sportzaal Hoefveld en gymzaal Lichtenberg zijn zeer goed bezet, zowel overdag als in de avonduren. Er wordt veelvuldig gebruik van gemaakt. De turnhal heeft een matige bezettingsgraad. Overdag gebeurt er zeer weinig en in de avonduren is er voldoende ruimte.

Kwaliteit, functionaliteit en capaciteit

Wij hebben gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van de gebruikers en de beheerende instellingen van de binnensportaccommodaties. Tijdens die gesprekken hebben we gevraagd naar hun oordeel over de kwaliteit, functionaliteit en capaciteit van de accommodaties. In de volgende tabel is het oordeel van de gebruikers samengevat weergegeven.

Tabel 1. Gebruikersoordeel binnensportaccommodaties gemeente Landgraaf

Accommodatie	Capaciteit		Kwaliteit	Functionaliteit	Opmerkingen
	Dag	Avond			
En bouwjaar					
Sporthal Strijthagen (1991)	-	-	-	-	▪ Geen scheidingswanden aanwezig ▪ Onhygiënisch ▪ Onderhoud reactief i.p.v. proactief ▪ Kleedruimtes en berging te klein ▪ Te weinig capaciteit handbal & badminton ▪ Knelpunt OBS Harlekijn betreft programmering / voorrang
Sporthal Park ter Waerden (1992)	-	+/-	+	+	▪ Knelpunt OBS de Speurneus en De Wegwijzer betreft programmering / voorrang ▪ Te weinig capaciteit handbal & badminton
Sporthal Baneberg (1972)	-	-	+/-	+	▪ Capaciteitsprobleem alleen voor bewegingsonderwijs ▪ Accommodatie gedateerd maar functioneel
Sportzaal Hoefveld (1978)	-	+/-	+	+	▪ Sanitair/douches zijn verouderd
Gymzaal Lichtenberg (1969)	-	-	+	+	▪ Te weinig capaciteit om gymnastiek volledig te huisvesten ▪ Geen ruimte voor maatschappelijke activiteiten ▪ Accommodatie gedateerd maar functioneel
Turnhal Olympiadrôme (1992)	++	+	+	--/++	▪ Accommodatie specifiek voor turnen en acrobatiek, daardoor: ▪ Overschot aan capaciteit ▪ Niet functioneel voor andere sporten

De ervaringen van de gebruikers over de capaciteit geven een wisselend beeld. Voor de handbal- en badminton vereniging is er te weinig capaciteit. In Sporthal Baneberg is er momenteel te weinig capaciteit voor het bewegingsonderwijs. De ervaren technische kwaliteit kan als voldoende worden beschouwd. Sporthal Strijthagen vormt hierop de uitzondering. Hiervan is de ervaren technische kwaliteit matig.

De accommodaties zijn al behoorlijk op leeftijd. Om de technische kwaliteit goed te kunnen beoordelen en te achterhalen of er op korte termijn grondig moet worden gerenoveerd of dat vernieuwbouw noodzakelijk is, moet er per accommodatie een aanvullende technische analyse worden uitgevoerd. Bij deze analyse moet ook aandacht zijn voor de akoestiek en kwaliteit van de sportvloer. Voor de accommodaties die eigendom zijn van de gemeente geldt dat er MJOP's aanwezig zijn die in 2020 opnieuw zijn opgesteld, maar deze geven geen inzicht in de huidige technische staat.

2.3. Gebruik

Bewegingsonderwijs

De capaciteit voor het bewegingsonderwijs is een belangrijk onderwerp in de vraag- en aanbodanalyse van binnensport. Gemeenten zijn immers wettelijk verplicht om te zorgen voor voldoende voorzieningen voor bewegingsonderwijs, zowel voor het primair als het voortgezet onderwijs. Vanaf 1 augustus 2023 zijn scholen in het primair onderwijs verplicht om ten minste twee lesuren bewegingsonderwijs per week te geven.

In 2024 zijn voor het laatst leerlingenprognoses opgesteld, waarbij ook al rekening is gehouden met het aantal uren bewegingsonderwijs per school op basis van de nieuwe wet. In de volgende tabel wordt een overzicht gegeven van:

- Het aantal klassen per school van groep 3 tot en met 8.
- Normuren: Het aantal uren bewegingsonderwijs dat de school moet aanbieden, gegeven de nieuwe verplichting van 2 lesuren van minimaal 45 minuten. Dus per klas gaat het om 1,5 normuren. Voor het SBO gelden andere normen, hierbij moet de gemeente minimaal 1,5 normuren per klas faciliteren, maar maximaal 2,25 normuren indien de school dit wenst.
- Het huidige aantal uren dat de school daadwerkelijk in de sportaccommodaties reserveert.
- De locatie: De sporthal, sportzaal of gymzaal waar de school gebruik van maakt.
- De loopafstand tussen de school en de binnensportaccommodatie die de school gebruikt.

Tabel 2. Situatie bewegingsonderwijs per school in Landgraaf in 2023-2024

School	Aantal klassen 2023 groep 3 t/m 8	Normuren bewegings- Onderwijs	Huidige aantal uren	Locatie	Loopafstand in meters (google maps)
OBS De Wereldwijs	7	10,5	18	Gymzaal Lichtenberg	120
OBS De Harlekijn	12	18	25,5	Sporthal Strijthagen	500
RKBS De Schatgraver	12	18	13	Sporthal Baneberg	650
SBO De Wissel	6	9 - 13,5	7,3	Sporthal Baneberg	1.200
RKBS Op gen Hei	6	9	16,5	Sportzaal Hoefveld	1.200
RKBS 't Valder	6	9	10,5	Sportzaal Hoefveld	50

OBS De Speurheus	7	10,5	8	Sporthal Park ter Waerden	1.400
De Wegwijzer	9	13,5	18	Sporthal Park ter Waerden	1.600
RKBS An d'r Put	6	9	14	Sporthal Park ter Waerden	800

Capaciteitsprobleem Sporthal Baneberg

Uit de vorige tabel blijkt dat er beduidend minder uren gereserveerd zijn voor RKBS De Schatgraver en SBO De Wissel om aan het aantal normatieve uren te voldoen. Om aan de normatieve uren te komen moet er ruim 7 uur per week extra worden ingeroosterd om aan de minimale normen te voldoen. Hiervoor is er momenteel te weinig capaciteit in Sporthal Baneberg. Met de nadruk op momenteel, want de huidige gymlokalen voor Eijkhagen worden vernieuwd, waardoor er tijdelijk meer lessen worden gehuisvest in Sporthal Baneberg. Zodra de verbouwing is afgerond kan een deel van de lessen, die momenteel gehuisvest worden in sporthal Baneberg, terug naar de gymlocatie bij Eijkhagen. Er zal dan voldoende capaciteit zijn om het aantal normuren bewegingsonderwijs voor RKBS De Schatgraver en SBO De Wissel te faciliteren.

Programmeringsprobleem in Sporthal Strijthagen en Sporthal Park ter Waerden

Daarnaast geldt ook dat er programmeringsproblemen zijn voor OBS De Harlekijn in Sporthal Strijthagen en OBS De Speurheus in Park ter Waerden. Voor OBS De Harlekijn zit het pijnpunt er voornamelijk in dat het niet mogelijk is om het lesmateriaal te laten staan (in Sporthal Strijthagen) voor een efficiënte inzet van de vakleerkracht. Dit pijnpunt is inmiddels besproken en opgelost. Verder lukt het OBS De Speurheus niet om, in samenwerking met de beheerstichting van de sporthal, het gymrooster rond te krijgen in Sporthal Park te Waerden. In Sporthal Park ter Waerden is er in principe voldoende capaciteit om de scholen te huisvesten, maar de sporthal wordt overdag ook voor andere doeleinden gebruikt dan voor het bewegingsonderwijs. Goed om ook andere beweegactiviteiten overdag te faciliteren, maar het ligt voor de hand om eerste het bewegingsonderwijs in te plannen, omdat dit een wettelijke verplichting is van de gemeente.

Verenigingsgebruik

De binnensportverenigingen maken veelvuldig gebruik van de beschikbare accommodaties en een aantal verenigingen geeft aan groei te verwachten. De mate van groei wordt in de volgende paragraaf inzichtelijk gemaakt. De verenigingen geven ook aan dat de huidige capaciteit onvoldoende is, zoals in paragraaf 2,2 samengevat weergegeven. Zowel de badminton- als de handbalvereniging hebben aangegeven dat trainingsgroepen zijn samengevoegd vanwege een gebrek aan ruimte. Hierdoor trainen ze noodgedwongen met meer leden in de hal dan wenselijk is, of hebben de teams minder trainingsuren en zaaldelen tot hun beschikking dan nodig is. Dat geldt voor zowel Sporthal Strijthagen als Sporthal Park ter Waerden. Sporthal Strijthagen wordt ook regelmatig ingezet als evenementenhal, dit heeft tot gevolg dat de handbalvereniging meerdere keren per seizoen moet verplaatsen naar een andere sporthal en dat trainingen helemaal niet door kunnen gaan.

Gymnastiekvereniging Olympia beschikt over een eigen accommodatie, turnhal Olympiadrôme. De turnhal wordt beheerd en geëxploiteerd door de Stichting Promotie Olympia Landgraaf (SPOL). Het gebruik, en daaraan gekoppelde exploitatie, van de turnhal staan onder druk door de sterk

afnemende ledenaantallen van gymnastiekvereniging Olympia, ondanks dat deze daling het afgelopen jaar gestagneerd is en er een lichte groei zichtbaar was. Zoals eerder genoemd is de turnhal ook beperkt multifunctioneel inzetbaar, waardoor het toevoegen van alternatieve activiteiten voor een betere exploitatie nauwelijks mogelijk is. De vereniging heeft aangegeven naar oplossingen te zoeken op parkstadniveau, maar nog zonder succes. Het heeft de voorkeur van de vereniging en haar leden om turn- en gymnastiekactiviteiten in Landgraaf te blijven beoefenen, ook als dit betekent dat ze uren moeten huren in een sporthal en belast worden met het op- en afbouwen van turnmaterialen.

Overig gebruik

De sportaccommodaties in de gemeente Landgraaf worden niet alleen gebruikt voor het bewegingsonderwijs en sportverenigingen. Er zijn ook verschillende zorginstellingen (Radar, Mondriaan, Novizorg, Only Friends, Jens) actief die gebruik maken van de sportaccommodaties. Het sportaanbod van deze zorginstellingen vindt grotendeels overdag plaats in sporthal Strijthagen en Park ter Waerden. Omdat er geen voorrangstelling voor het faciliteren van het bewegingsonderwijs toegepast wordt, zorgen de maatschappelijke activiteiten voor programmeringsproblemen van het bewegingsonderwijs. Gymnastiekvereniging PHDES is een van de weinige verenigingen die momenteel ook overdag een sportaanbod heeft, specifiek voor 55-plussers.

In Landgraaf is er ook een commerciële dansschool (Slide) die gebruik maakt van de gymlokalen en de klaslokalen in de C-vleugel van VO-school De Brandenburg. In 2019 is de C-vleugel van het Brandenburg college aan de onderwijsbestemming onttrokken. Dit bouwdeel is vervolgens weer bij de gemeente in eigendom gekomen. Via een leegstandbeheerder is het tijdelijk in gebruik gegeven aan een aantal organisaties, waaronder dansschool Slide. Het biedt daarom geen toekomstbestendige huisvesting voor (onder andere) dansschool Slide.

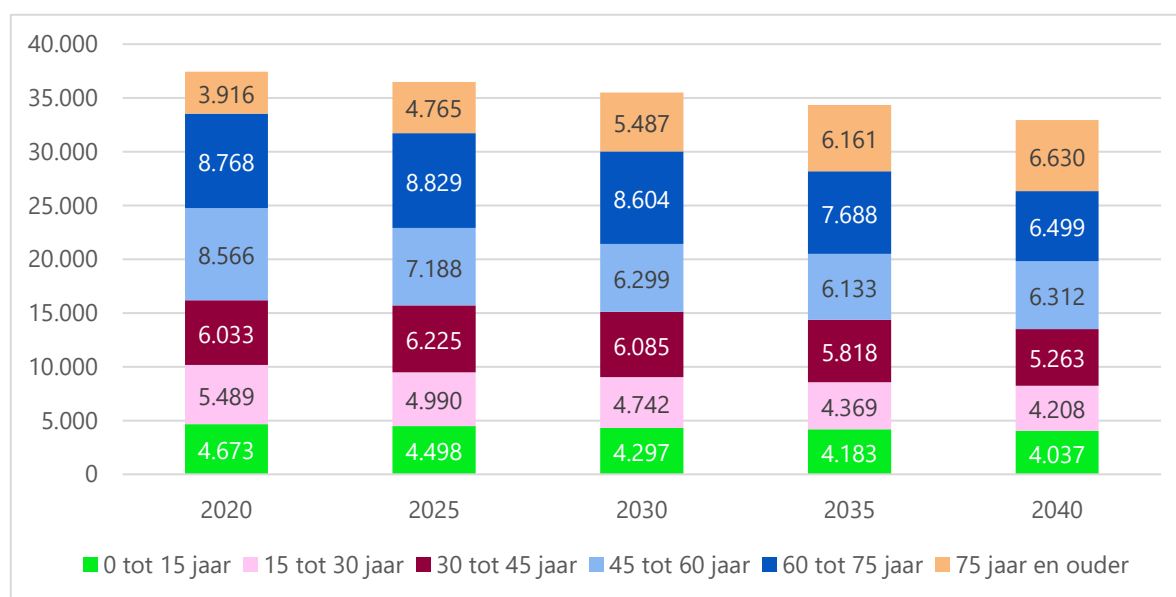
De dansschool heeft behoefte aan nieuwe huisvesting. In de huidige sportaccommodaties is er te weinig capaciteit om de lessen van de dansschool te faciliteren. Het is echter geen kerntaak van de gemeente om de dansschool te accommoderen. Dit betekent niet dat de gemeente haar ogen sluit voor dergelijke vraagstukken. Er kan nader onderzocht worden of de reeds aangekochte accommodatie De Brandpoort ook een functie kan vervullen voor de activiteiten van dansschool Slide. Dansschool Slide moet dan wel rekening houden met een commerciële tariefstelling.

2.4. Trends en ontwikkelingen

Bevolkingsprognose

Het gros van de leden van verenigingen zal woonachtig zijn in de gemeente Landgraaf. Landgraaf is een krimpgemeente en kent een hoog percentage 60-plussers. In de volgende figuur is de bevolkingsprognose voor de gemeente Landgraaf weergegeven.

Figuur 4. Bevolkingsprognose gemeente Landgraaf

Bron: Etil Demografie | 2020- 2040

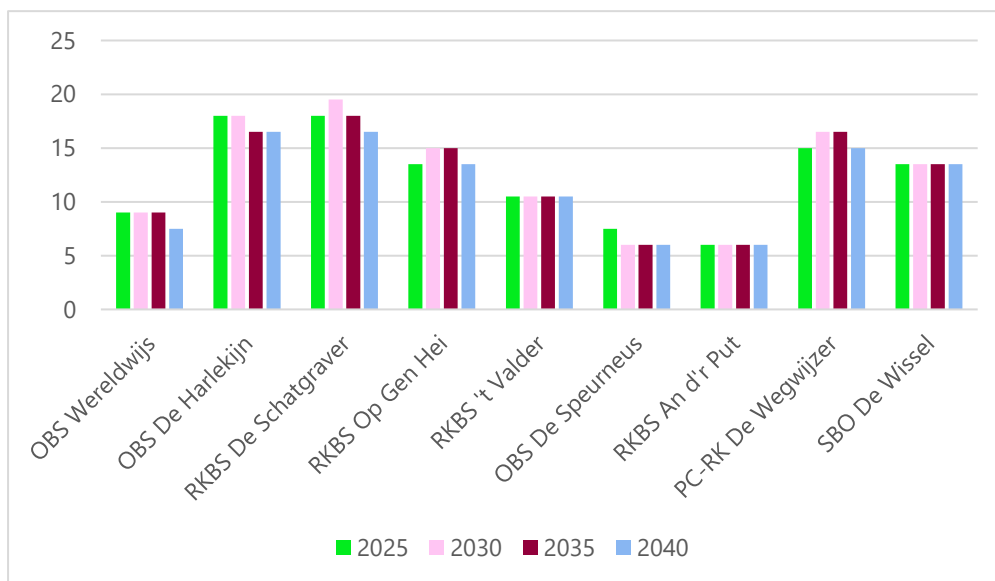
Uit de figuur blijkt dat het totaal aantal inwoners fors zal dalen en dat de samenstelling van de bevolking gaat veranderen. De vergrijzing is in Landgraaf al enkele jaren duidelijk zichtbaar. In 2030 is al bijna 40% van de inwoners ouder dan 60 jaar.

Door de krimp en wijzigende samenstelling van de bevolking is het aannemelijk dat het aanbod van binnensportaccommodaties (als dat gelijk blijft) voldoende blijft.

Leerlingenprognose

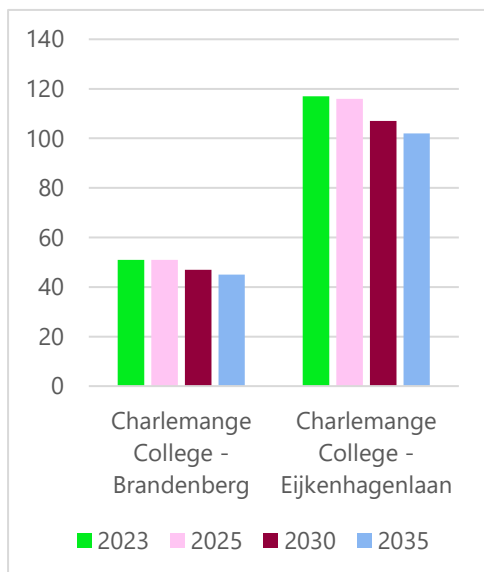
De toekomstige situatie voor het bewegingsonderwijs is gebaseerd op de leerlingenprognoses uit 2024 voor het primair onderwijs en 2019 voor het voortgezet onderwijs. Zoals eerder beschreven krimpt de gemeente Landgraaf, wat ook effect heeft op de samenstelling van de bevolking. Het aantal jeugdigen neemt af, wat gevolgen heeft voor het aantal uur bewegingsonderwijs in de toekomst. In de volgende figuren is de ontwikkeling van het aantal uur bewegingsonderwijs in zowel het primair als het voortgezet onderwijs weergegeven.

Figuur 5. Aantal normuren bewegingsonderwijs per school in het primair onderwijs

Bron: Postmus Advies, februari 2024

Figuur 6. Aantal normuren bewegingsonderwijs per school in het voortgezet onderwijs

Uit figuur 5 en 6 blijkt dat de dalende trend vanuit de bevolkingsprognose, de komende jaren nauwelijks effect heeft op het aantal uur bewegingsonderwijs binnen het primair onderwijs. Voor het voortgezet onderwijs is eenzelfde tendens zichtbaar.

Bron: Postmus Advies, december 2019

Sport- en beweegdeelname

Sport en bewegen kan zowel in verenigingsverband, ook wel georganiseerde sport genoemd, als in ongeorganiseerd verband plaatsvinden. Landelijke trends laten zien dat het sporten in verenigingsverband een dalende trend vertoont, vooral bij de jeugd tot 18 jaar. Het anders- en ongeorganiseerd sporten (buiten verenigingsverband) wint daarentegen terrein. In de volgende tabel is het aantal leden dat lid is van een sportvereniging in Landgraaf uitgesplitst naar leeftijdscategorieën en vergeleken met het landelijk gemiddelde. Ook wordt het percentage ongeorganiseerde sporters in Landgraaf vergeleken met het landelijke gemiddelde.

Tabel 3. Sportdeelname, al dan niet in verenigingsverband, in Landgraaf vergeleken met het landelijk gemiddelde

Lid van een vereniging			Ongeorganiseerde sportdeelname		
Leeftijd	Landgraaf 2022	Nederland	Sport	Landgraaf 2022	Nederland
0 tot 10	19,2%	21,0%	Fitness	20,0%	22,1%
10 tot 25	37,5%	43,0%	Hardlopen	5,0%	10,0%
25 tot 45	17,5%	22,0%	Wandelen	4,0%	3,0%
45 tot 65	11,7%	21,0%	Wielrennen	1,0%	1,8%
65 plus	9,9%	17,0%			
Totaal	16,7%	24,0%			

In de volgende tabel worden de landelijke trends van een aantal populaire binnensporten weergegeven, uitgesplitst naar jeugd en senioren met behulp van een index getal.

Tabel 5. Landelijke trends populaire binnensporten

	Jeugd tot 18 jaar			Senioren vanaf 18 jaar		
	2015	2019	2022	2015	2019	2022
Zwemmen	100	103	76	100	118	102
Gymnastiek	100	96	88	100	86	73
Volleybal	100	84	70	100	107	101
Badminton	100	79	64	100	90	97
Basketbal	100	76	112	100	128	112
Tafeltennis	100	83	83	100	100	100
Handbal	100	104	100	100	116	108
Judo	100	85	64	100	94	94

Uit de vorige tabel blijkt dat er bij de jeugd een dalende trend zichtbaar is in het aantal leden dat lid is van een sportvereniging, ook al vóór de coronaperiode. Bij de senioren varieert deze trend per sport.

Lokale trend

Geen van de verenigingen geeft, tegen de landelijke trend in, aan een krimp te verwachten. Sterker nog, de handbal-, volleybal- en badmintonvereniging geven aan dat het huidige en toekomstige capaciteitstekort mede veroorzaakt wordt door de stijgende trend in het aantal leden. In de volgende tabel is de stijgende lijn van deze verenigingen weergegeven.

Tabel 6. Ledenverloop verenigingen die aangeven te groeien

Vereniging	2015	2019	2022	2024
Handbalvereniging BDC'90	94	118	162	191
Volleybalclub Landgraaf	174	194	195	196
Badmintonclub Trilan	230	220	215	232

De cijfers van de handbalvereniging laten een overtuigende stijging zien, de badminton en de volleybal blijven min of meer gelijk.

2.5. Conclusie

De binnensportaccommodaties in Landgraaf zijn goed gespreid en ook goed bezet, zowel overdag als in de avonduren. Overdag worden de accommodaties voornamelijk gebruikt voor bewegingsonderwijs en sociaal maatschappelijke sportactiviteiten voor senioren of mensen met een beperking. In de avonduren worden de sporthallen en gymzalen intensief gebruikt door de sportverenigingen.

Bewegingsonderwijs

Er is in de huidige situatie te weinig capaciteit in Sporthal Baneberg om het bewegingsonderwijs voor RKBS De Schatgraver en SBO De Wissel volgens de wettelijke norm te faciliteren. Het capaciteitstekort is echter van tijdelijke aard, omdat de verbouwing van de gymlokalen van VO school Eijkhagen beslag legt op de capaciteit in sporthal Baneberg. Daarnaast zijn er enkele scholen die capaciteitsknelpunten ervaren, namelijk:

- OBS de Speurheus en De Wegwijzer in sporthal Park ter Waerden.
- OBS De Harlekijn in Sporthal Strijthagen.

Sporthal Baneberg: tijdelijk capaciteitsprobleem

Om het bewegingsonderwijs van RKBS De Schatgraver en SBO De Wissel volgens de norm te faciliteren is er extra capaciteit nodig. De extra capaciteit ontstaat zodra de verbouwing van de gymlokalen van VO school Eijkhagen klaar is.

Sporthal Park ter Waerden en Sporthal Strijthagen: roosterprobleem

Om het bewegingsonderwijs van OBS De Speurheus, De Wegwijzer en OBS De Harlekijn volgens de norm te faciliteren is er een betere programmering/roostering nodig. Het toepassen van de voorrangsregeling, waarin het bewegingsonderwijs eerst gefaciliteerd wordt, is voldoende om de knelpunten op te lossen. Dit betekent niet dat lesmateriaal mag blijven liggen, als dit een belemmering vormt om andere activiteiten in te roosteren. Het is belangrijk om afspraken te maken omtrent de omgangsvormen tijdens wisseling van activiteiten.

Sportverenigingen

Er is in de huidige situatie onvoldoende aanbod aan binnensportaccommodaties om in de huidige en toekomstige behoefte van de sportverenigingen te voorzien. Momenteel ervaren voornamelijk de handbal- en badmintonbalvereniging een capaciteitstekort. Een betere/overkoepelende programmering over meerdere accommodaties is, op de korte termijn, niet voldoende om het tekort van de handbal- en badmintonvereniging op te lossen.

Het is niet waarschijnlijk dat de vraag naar binnensportaccommodaties voor sportverenigingen in de toekomst nog verder gaat groeien. Ondanks de stijgende lijn in het ledenverloop van de handbalvereniging en in veel mindere mate de badminton- en volleybalvereniging, is de verwachting dat de krimpende en vergrijzende bevolking zijn weerslag zal hebben op het aantal leden op de middellange termijn.

Als gymnastiekvereniging Olympia niet langer van haar 'eigen' accommodatie gebruik kan maken, is het momenteel niet mogelijk om de activiteiten onder te brengen in de bestaande sportaccommodaties. Indien de gemeente het belangrijk vindt om de vereniging en haar leden (momenteel nog circa 220) een toekomstperspectief te geven binnen de gemeente Landgraaf, moet er naar andere oplossingen worden gezocht. Voor de turnsport, waarbij er doorgaans wat andere eisen gesteld worden aan de accommodatie, opslag en aanwezige materialen, ligt het voor de hand om dit vraagstuk op Parkstadniveau in samenwerking met omliggende gemeenten en verenigingen op te pakken. Hier lijkt momenteel geen draadvlak voor te bestaan in de regio. Er is echter wel draagvlak om als vereniging af te stappen van een specifieke turnaccommodatie en activiteiten te organiseren in een sporthal.

Overig gebruik

De sportaccommodaties in de gemeente Landgraaf hebben niet alleen te maken met de gebruikelijke drukte van het bewegingsonderwijs en sportverenigingen, maar ook met een groeiend gebruik overdag door zorginstellingen en senioren groepen. Hoewel de bevolkingsprognose aangeeft dat de doelgroep, voornamelijk bestaande uit 65-plussers, in aantallen gelijk blijft, wordt het belang van sport en bewegen in het sociaal domein steeds meer erkend, vooral vanuit preventief oogpunt. Waarschijnlijk is de gemeente Landgraaf dezelfde mening toegedaan. Dit vereist dat er voldoende faciliteiten beschikbaar zijn. De toegenomen vraag aan sportaccommodaties voor overig maatschappelijk gebruik kan echter op gespannen voet met het faciliteren van het bewegingsonderwijs komen te staan.

Om mogelijke knelpunten rond programmering/roostering het hoofd te bieden en tegelijkertijd in te spelen op de toenemende vraag naar accommodaties voor maatschappelijke beweeginitiatieven (die overdag plaatsvinden) kan het plaatsen van extra scheidingswanden in de sporthallen worden overwogen. Meer hierover in hoofdstuk 4.

Vervangingsopgave

Zoals eerder uiteengezet in paragraaf 2.2, bevinden zich binnen de gemeente Landgraaf diverse sportaccommodaties waarvan het einde van de technische levensduur dichtbij is. Een grondige technische inspectie van deze accommodaties biedt inzicht in hun huidige staat en de verwachte resterende levensduur. Wanneer een accommodatie aan vervanging toe is, worden de hedendaagse wensen en eisen in acht genomen. Hierbij valt te denken aan een functionele indeling (zoals scheidingswanden en akoestische voorzieningen) en duurzaamheid. Bij de locatiekeuze in het geval

van het realiseren van een nieuwe sportaccommodatie is het eerst en vooral van belang om te voldoen aan de normeringen voor loopafstanden vanuit het onderwijs.

3. Beheer en exploitatie binnensport en gemeenschapshuizen

3.1. Inleiding

De accommodaties voor binnensport en gemeenschapshuizen worden doorgaans beheerd en geëxploiteerd door stichtingen of verenigingen die verantwoordelijk zijn voor de dagelijkse gang van zaken in de accommodaties. In sommige gevallen zijn deze stichtingen ook eigenaar.

In dit hoofdstuk geven we een beeld van de huidige situatie van beheer en exploitatie en wordt duidelijk of en waar er knelpunten zijn of naar verwachting zullen ontstaan.

3.2. Binnensport

In het vorige hoofdstuk zijn de vraag- en aanbodsanalyse, met bijbehorende knelpunten, voor de binnensportaccommodaties beschreven. In deze paragraaf geven we een beeld van de beheervormen en knelpunten op het gebied van beheer en exploitatie.

In de volgende tabel is de eigendomssituatie en beheermodel per sportaccommodatie weergegeven. De gymzalen in de accommodaties van het voortgezet onderwijs zijn hierin niet meegenomen.

Tabel 7. Eigendomssituatie en beheermodel binnensportaccommodaties gemeente Landgraaf

Accommodatie	Eigendom	Beheer en Exploitatie	Groot onderhoud
Sporthal Baneberg	Gemeente	Verenigingen & gemeente	Gemeente
Sporthal Park ter Waerden	Gemeente	Stichting (PTW)	Gemeente
Sporthal Strijthagen	Stichting Strijthagen	Stichting Strijthagen	Stichting Strijthagen
Gymzaal Hoefveld	Gemeente	Vereniging TTV	Gemeente
Gymzaal Lichtenberg	Vereniging PHDES	Vereniging PHDES	Vereniging PHDES
Turnhal Olympiadrôme	Stichting (SPOL)	Stichting (SPOL)	Stichting (SPOL)

Er is sprake van een divers speelveld kijkend naar eigendom en verantwoordelijkheden voor groot onderhoud van de sportaccommodaties. Beheer en exploitatie ligt volledig bij de stichtingen en verenigingen.

Sporthal Strijthagen - Stichting Sporthal Strijthagen

Stichting Sporthal Strijthagen bestaat uit een aantal bestuursleden en vrijwilligers. Dezelfde bestuurders en vrijwilligers zijn ook verantwoordelijk voor het beheer en de exploitatie van Park Strijthagen en Wijkcentrum Ande Koel. De stichting staat onder druk omdat er te weinig bestuursleden en vrijwilligers zijn en het niet lukt om nieuwe vrijwilligers en bestuursleden te binden. De handbalvereniging laat weten meerdere keren aangegeven te hebben deel te willen nemen in de Stichting Sporthal Strijthagen. Het stichtingsbestuur heeft echter meerdere malen afwijzend gereageerd op het aanbod van de handbalvereniging om hierin te ondersteunen en actief te participeren.

Turnhal Olympiadrôme - Stichting Promotie Olympia Landgraaf

In het vorige hoofdstuk werd al duidelijk dat SPOL onder druk staat. In dit specifieke geval gaat het niet zozeer om de bemensing van de stichting, maar om de financiële draagkracht om de turnhal te

kunnen blijven beheren en exploiteren. Zoals eerder beschreven is de enige gebruiker Gymnastiekvereniging Olympia. Dit komt grotendeels door de mono functionaliteit van de accommodatie. De vereniging heeft haar ledenaantal fors zien dalen (uitgezonderd het laatste jaar), heeft een beperkt kader en verkeert in financieel zwaar weer.

Sporthal Baneberg – Volleybalclub Landgraaf en Worstelvereniging Simons

De volleybal- en worstelvereniging zijn beide grootgebruikers van sporthal Baneberg. Beide verenigingen regelen alles rondom open- en sluiten van de sporthal, kleine onderhoudsklussen en de kantine. De schoonmaak is belegd bij een commerciële partij voor de sporthal. Daarnaast vindt de schoonmaak van kantine en aangrenzende toiletvoorziening plaats door vrijwilligers. Zaken zoals leveranciers contracten, huurderonderhoud van installaties, administratie en verhuur, voldoen aan wet- en regelgeving en financiële boekhouding van de sporthal is de verantwoordelijkheid van de gemeente. Volgens de volleybalvereniging gaat dat al jaren in harmonie. De kantine, die grenst aan sporthal Baneberg, is eigendom van Heem Wonen. De twee verenigingen hebben een kantinestichting in het leven geroepen en huren de ruimte van Heem Wonen. Het beheer en exploitatie van de kantine gaat goed. De exploitatiebijdrage voor beheer en onderhoud is minimaal. De volleybalvereniging staat open voor nieuwe beheervormen. Dat komt voornamelijk door de stijgende druk op vrijwilligers.

Sporthal Park ter Waerden – Stichting Park ter Waerden

De stichting geeft aan dat beheer en exploitatie goed gaat. De hal is goed bezet en beheertaken zijn grotendeels uitbesteed aan SBLplus. SBLplus is een facilitaire aanbieder die onder andere het agendabeheer en de schoonmaak voor haar rekening neemt. De stichting geeft aan geen behoefte te hebben om haar vleugels uit te slaan en ook andere accommodaties te gaan beheren.

Sportzaal Hoefveld en gymzaal Lichtenberg

Beide hoofdgebruikers, te weten de tafeltennisvereniging in sportzaal Hoefveld en gymnastiekvereniging PHDES in gymzaal Lichtenberg, zijn tevreden met het huidige beheermodel, financieel gezond en geven aan geen knelpunten te ervaren om op dezelfde voet verder te gaan.

Samenvattend

Knelpunten voor beheer en exploitatie hebben betrekking op Stichting Sporthal Strijthagen en Stichting Promotie Olympia Landgraaf. Beide stichtingen staan onder druk en hebben de accommodatie in eigen beheer. Voor beide stichtingen is er een verschillende oorzaak van de problematiek.

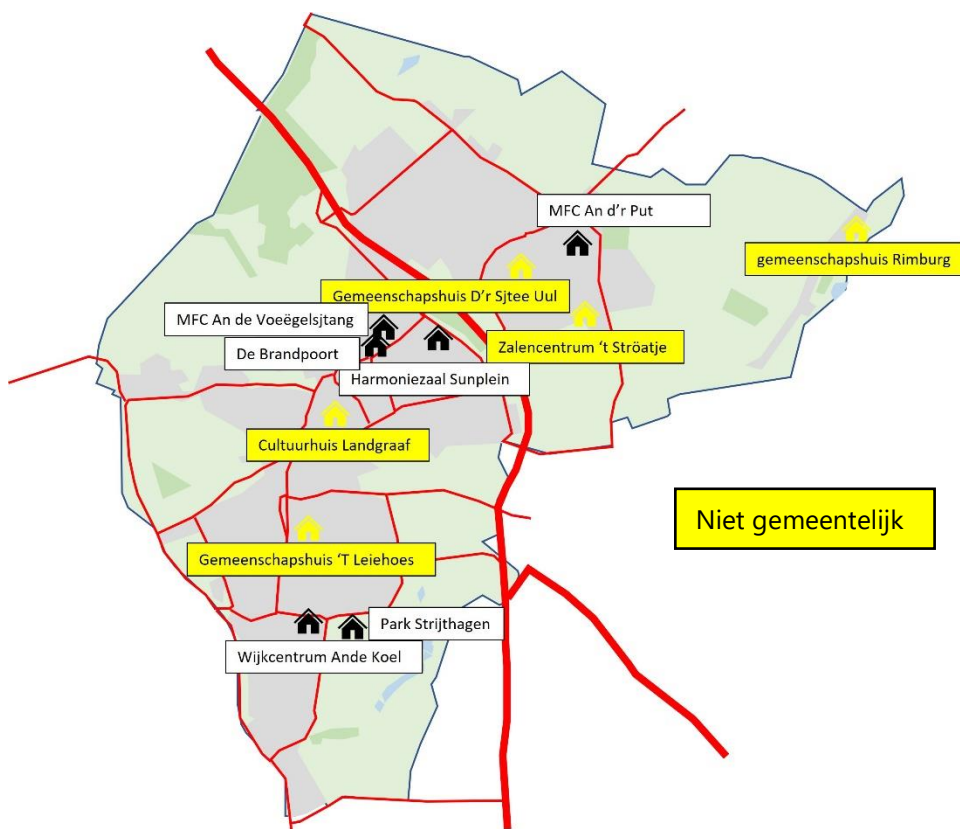
- Bij Stichting Sporthal Strijthagen zijn er te weinig bestuursleden en vrijwilligers en lukt het niet om nieuwe vrijwilligers en bestuursleden te binden.
- Bij Stichting SPOL is er te weinig financiële draagkracht om de turnhal overeind te houden. Dat komt door de dalende ledenaantallen van de gymnastiekvereniging en de mono functionaliteit van de accommodatie.

De overige beherende instellingen ervaren op dit moment geen knelpunten. De verenigingen die gebruik maken van Sporthal Baneberg geven wel aan dat de druk op vrijwilligers steeds groter wordt, waardoor er op de middellange termijn mogelijk wel uitdagingen gaan ontstaan.

3.3. De gemeenschapshuizen

De volgende figuur geeft een schematisch beeld van het aanbod van gemeenschapshuizen in de gemeente Landgraaf. De accommodaties in het geel zijn geen eigendom van de gemeente, de witte wel. We beperken ons in dit onderzoek tot de beheerconstructie van de gemeentelijke accommodaties.

Figuur 7. Gemeenschapshuizen gemeente Landgraaf

Ieder gemeenschapshuis heeft haar eigen signatuur. Zo is MFC An d'r Put een buurthuis dat naast maatschappelijke activiteiten ook commerciële activiteiten faciliteert. Harmoniezaal is gefocust op muziekverenigingen, senioren en grote maatschappelijke evenementen. MFC An de Voëgelsjtang biedt huisvesting aan (muziek)onderwijs en kunst. Park Strijthagen faciliteert voornamelijk zorginstellingen en Ande Koel is een wijkcentrum met een divers aanbod waarin meedoen en ontmoeten belangrijke uitgangspunten zijn.

Met bestuurders van de gemeenschapshuizen zijn gesprekken gevoerd. Deze gesprekken hadden tot doel om inzicht te verschaffen in de wijze van exploiteren en of er op de korte termijn knelpunten zijn te verwachten in beheer en exploitatie. In de volgende tabel is het oordeel van de bestuurders over beheer en exploitatie op de korte termijn samengevat weergegeven.

Tabel 8. Bestuurdersoordeel beheer en exploitatie per accommodatie op de korte termijn

Accommodatie	Beheer	Exploitatie	Opmerkingen
MFC An d'r Put	+	-	▪ Oorzaak geen sluitende exploitatie zijn hoge energiekosten
MFC An de Voeëgelsjtang	+	+	▪ Instellingen kunnen goed uit de voeten met beschikbare middelen ▪ Conciërges worden als zeer waardevol ervaren
De Brandpoort	-	-	▪ Zie aparte notitie beheer en exploitatie De Brandpoort
Harmoniezaal Sunplein	+	+	▪ Veel vrijwilligers ▪ Staan open voor uitbreiding op de huidige locatie en faciliteren van meerdere gebruikers
Park Strijthagen	-	+	▪ Te weinig vrijwilligers en geen opvolging bestuursleden ▪ Gevestigde zorgpartijen willen het beheer niet overnemen
Wijkcentrum Ande Koel	-	+	▪ Te weinig vrijwilligers en geen opvolging bestuursleden

Uit de tabel blijkt dat er op de korte termijn knelpunten voor het beheer en exploitatie verwacht mogen worden. De Brandpoort is onlangs door de gemeente Landgraaf gekocht. In het verlengde van dit onderzoek is er een aparte notitie voor de toekomstige beheervorm van De Brandpoort opgesteld. Voor Park Strijthagen en wijkcentrum Ande Koel staat het beheer op losse schroeven. Dit heeft te maken met te weinig bestuursleden en vrijwilligers en geen opvolging. Voor MFC An d'r Put is het lastig om een gezonde exploitatie te draaien. Dat komt met name door de hoge energierekening.

3.4. Conclusie

De huidige situatie rondom beheer en exploitatie van de binnensport en gemeenschapshuizen vraagt om een toekomstbestendige oplossing voor beheren en exploiteren van:

- Sporthal Strijthagen
- Park Strijthagen
- Ande Koel Strijthagen
- De Brandpoort

Het is al vaker gemeld maar de drie accommodaties in Strijthagen vallen op papier allemaal onder een andere stichting, maar met dezelfde bestuursleden en vrijwilligers. De huidige beheerconstructie is niet langer houdbaar, omdat het niet lukt om nieuwe bestuursleden en vrijwilligers te vinden. Sporthal Strijthagen is nodig om het bewegingsonderwijs te faciliteren voor OBS De Harlekijn. De overige accommodaties faciliteren veel maatschappelijke gebruikers, waarbij wij ons kunnen voorstellen dat u het belangrijk vindt om de maatschappelijke activiteiten in deze accommodaties te continueren. Ze leveren allen een bijdrage aan de maatschappelijke opgave in de gemeente Landgraaf.

Het voortbestaan van de turnhal Olympiadrôme staat op losse schroeven. De stichting kan de lasten van het pand niet meer dragen. Door de afnemende ledenaantallen van gymnastiekvereniging Olympia zijn er minder inkomsten en worden de huurkosten van de hal te hoog. Andere vormen van beheer gaan het probleem niet oplossen. Daarbij is het belangrijk om te vermelden dat de turnhal momenteel geen functie vervult waar de gemeente wettelijk voor verantwoordelijk is. Zoals in het vorige hoofdstuk toegelicht adviseren wij om het knelpunt rondom Turnhal Olympiadrôme op Parkstadniveau op te pakken.

De continuering van de activiteiten in Strijthagen en De Brandpoort vraagt om een andere aanpak rondom beheer en exploitatie. Er zijn verschillende smaken die verder worden toegelicht in hoofdstuk 5.

4. Optimaliseren en/of realiseren capaciteit binnensportaccommodaties?

4.1. Inleiding

Gegeven de huidige situatie, trends en ontwikkelingen is het huidige aanbod voor de handbal- en badmintonvereniging te krap. De druk op de zaalbezetting is groot.

Voor het huisvesten van het bewegingsonderwijs voor RKBS de Schatgraver en SBO de Wissel is de huidige capaciteit toereikend zodra de verbouwing van de gymzalen voor VO-school Eijkhagen afgerond is. Door de huidige verbouwing van de gymzalen bij Eijkhagen wordt een groter beroep gedaan op uren bewegingsonderwijs door VO-school Eijkhagen in Sporthal Baneberg.

We gaan er vanuit dat de knelpunten die andere scholen in het primair onderwijs momenteel ervaren opgelost worden door een betere programmering en het naleven van voorrangsregels om bewegingsonderwijs als eerste adequaat te faciliteren. Zodra de verbouwing van de gymzalen voor VO-school Eijkhagen is afgerond, is er geen capaciteitstekort en is het realiseren van extra sportvloeroppervlak voor het bewegingsonderwijs niet nodig.

In de volgende paragraaf worden scenario's beschreven om het huidige capaciteitstekort van grotere binnensportverenigingen, inclusief gymnastiekvereniging Olympia (indien de turnhal niet meer gebruik kan worden), aan te pakken. We beschrijven ook hoe het aanbod van binnensportfaciliteiten geoptimaliseerd kan worden en welke alternatieve mogelijkheden er zijn voor binnensport en bewegingsonderwijs in geval van renovatie of nieuwbouw van een sporthal of gymzaal.

4.2. Een nieuwe (extra) sportzaal of sporthal realiseren

De handbal- en badmintonvereniging hebben aangegeven hoeveel uren ze momenteel te kort komen en of ze verwachten dat dit aantal uren in de toekomst toe- of afneemt. De volleybal heeft aangegeven momenteel geen extra uren nodig te hebben. In de volgende tabel zijn de huidige uren die de vereniging tekort komen, aangevuld met de verwachte extra uren in de nabije toekomst, weergegeven. Indien de huidige turnhal Olympiadrôme komt te vervallen en de gemeente het belangrijk vindt om de vereniging en haar leden (momenteel nog circa 220) een toekomstperspectief te geven binnen de gemeente Landgraaf, moeten deze verenigingsuren ook ingepast worden in een extra sportzaal/sporthal. Daarom zijn ook de uren van de gymnastiekvereniging meegenomen om een goed beeld te kunnen vormen van de totale behoefte.

Tabel 9. Extra uren verenigingen per week, te verdelen over meerdere zaaldelen, om een nieuwe sportzaal of sporthal mee te vullen. Voorbeeld 30 uur staat gelijk aan 10 uur volledige sporthal met drie zaaldelen.

Vereniging	Overdag	Avond	Weekend	Totaal
Turn en gymnastiekvereniging Olympia	7	21	10	38
Handbalvereniging BDC'90	0	30	12	34
Badmintonclub Trilan	3	6	0	9
Overig toekomstig gebruik	6	0	2	8
Totaal	16	57	24	97

Uit de tabel blijkt dat er overdag vrijwel géén behoefte is aan extra uren voor de sportverenigingen. De avonduren daarentegen zijn fors en in het weekend gemiddeld. In de volgende tabel wordt het totaal aantal extra uren van de sportverenigingen afgezet tegen de beschikbare capaciteit van een sportzaal en sporthal. Voor de beschikbare capaciteit zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Overdag: 7,5 uur per zaaldeel per dag
- Avond: 4 uur per zaaldeel per dag
- Weekend: 13 uur per zaaldeel per dag

Tabel 10. Capaciteit in uren, te verdelen over meerdere zaaldelen, van een sporthal en sportzaal vergeleken met de verenigingsbehoefte.

Capaciteit per type accommodatie	Overdag	Avond	Weekend	Totaal	per zaaldeel Sportzaal	per zaaldeel Sporthal
Sportzaal	75	40	52	167	83,5	
Sporthal	112,5	60	78	250,5		83,5
Binnensportverenigingen						
totaal	17	57	24	97	48,5	32,3

Gezien de behoefte aan extra zaalruimte, zoals aangegeven door de verenigingen, is het mogelijk om een volledige sporthal te vullen tijdens de avonduren. Het is echter belangrijk op te merken dat de verwachte bezetting overdag en in het weekend zeer laag zal zijn.

Investeringskosten

Sportzaal

Voor het realiseren van een nieuwe sportzaal (2 zaaldelen), moet u rekening houden met een bedrag van circa € 4 miljoen excl. BTW.

Sporthal

Sporthallen zijn er in verschillende soorten en maten. Voor het realiseren van een nieuwe sporthal, met de afmetingen om drie zaaldelen te realiseren, moet u rekening houden met een bedrag van circa € 6.5 miljoen excl. BTW.

Instandhoudingskosten

Voor de globale instandhoudingskosten, gebaseerd op de investeringskosten, voorzieningen groot onderhoud en verzekering/belastingen, zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Afschrijvingstermijn: 40 jaar
- Rentepercentage: 2%

Sportzaal: Circa € 205.000 excl. BTW. Per jaar.

Sporthal: Circa € 335.000 excl. BTW. Per jaar.

Bij deze kosten is nog geen rekening gehouden met inkomsten uit huur en exploitatiekosten, denk aan inkoopkosten, personeelskosten, administratie, energiekosten en klein onderhoud.

Inkomsten uit huur

Om een globaal beeld te krijgen van de inkomsten uit huur zijn in de volgende tabel de uren van de verenigingen omgerekend naar inkomsten uit huur per jaar.

Tabel 11. Inkomsten uit huur per jaar

Vereniging	week	weekend	uurtarief per zaaldeel	weken p/j	weekenden p/j	Inkomsten uit huur
Turn en gymnastiekvereniging Olympia	28	10	€ 15	46	46	€ 26.220
Handbalvereniging BDC'90	30	12	€ 15	46	4	€ 21.420
Badmintonclub Trilan	9	0	€ 15	46		€ 6.210
Overig	6	2	€ 15	46	46	€ 5.520
Totaal	64	24	€ 15			€ 59.370

De geschatte inkomsten op basis van het aantal (extra) uren die de verenigingen hebben aangegeven komen neer op circa € 60.000

4.3. Toevoegen van (extra) scheidingswanden in sporthallen

In Landgraaf zijn er momenteel drie sporthallen, die allen beschikken over een sportvloer, die groot genoeg is om te splitsen in drie zaaldelen. De sporthallen hebben echter geen realistische mogelijkheid om drie zaaldelen afzonderlijk van elkaar te verhuren, omdat er geen of niet voldoende scheidingswanden aanwezig zijn. In Sporthal Strijthagen zijn er géén scheidingswanden aanwezig en Sporthal Baneberg en Sporthal Park ter Waerden hebben beide één scheidingswand. Indien het ruimtelijk en bouwtechnisch mogelijk is om moderne scheidingswanden te installeren ontstaan er meer verhuurbare zaaldelen die gelijktijdig gebruikt kunnen worden. Opgemerkt dient te worden dat dit het huidige capaciteitsprobleem voor de binnensportverenigingen in de avond niet oplost, omdat de handbal-, volleybal- en badmintonvereniging alle zaaldelen gelijktijdig gebruiken.

Figuur 8. Middelste zaaldeel van een sporthal gesplitst door twee scheidingswanden

Voordelen

- Een sporthal wordt functioneler, doordat er meerdere (doel)groepen gelijktijdig op wenselijke tijden kunnen worden gefaciliteerd
- Relatief lage investeringskosten om zonder bij te bouwen extra verhuurbare capaciteit te realiseren
- Snel te realiseren mits bouwkundig haalbaar

Nadelen

- Indien het middelste zaaldeel in gebruik is, kan er enige vorm van geluidshinder optreden voor de naastgelegen zaaldelen.
- Het middelste zaaldeel heeft met twee scheidingswanden minder mogelijkheden voor bepaalde lesactiviteiten, omdat er geen muren (op de lange zijde) gebruik kunnen worden.

Kosten

Voor het realiseren van nieuwe akoestische scheidingswanden mag gerekend worden met circa €75.000 per wand. Hierbij is geen rekening gehouden met kosten voor eventuele bouwtechnische aanpassingen.

4.4. De beweegbox

Binnen de gemeente Landgraaf zijn er twee gymzalen aanwezig. Beide gymzalen zijn nodig om bewegingsonderwijs en sportverenigingen te faciliteren. Beide gymzalen zijn al aardig op leeftijd en zullen in de nabije toekomst voor renovatie of (ver)nieuwbouw in aanmerking komen. Wanneer dat het geval is kan de gemeente er voor kiezen om een traditionele gymzaal te realiseren. Voor het huisvesten van bewegingsonderwijs zijn er echter ontwikkelingen gaande waarbij het niet meer vanzelfsprekend is om een traditionele gymzaal te gebruiken. Een beweegbox is een voorbeeld van een niet traditionele oplossing. Een beweegbox is een moderne vierkante gymzaal uitgerust met projectie, licht en geluid. Het vierkante vloeroppervlak, vaak 16 bij 16 meter, is makkelijk in te delen in vier kwadranten, waardoor in kleinere groepen effectiever kan worden gesport. Een beweegbox kan een effectieve manier zijn om een dynamische leeromgeving te creëren die gericht is op het bevorderen van gezondheid, fysieke fitheid en educatieve groei. Het voordeel van een beweegbox is dat er ook maatschappelijke initiatieven goed gebruik van kunnen maken, denk hierbij bijvoorbeeld aan cursus valpreventie of bewegen aan de hand van een multimedia systeem.

Kosten

Voor het realiseren van een nieuwe gymzaal moet u rekening houden met een bedrag van circa € 1.5 miljoen excl. BTW. Voor een beweegbox is dit € 1.75 miljoen.

In de volgende figuur treft u sfeerimpressie van een beweegbox aan.

Figuur 1. Sfeerimpressie beweegbox

Bron: beweeebox.nl

4.5. Conclusie

Zoals in hoofdstuk twee geconcludeerd is er in de huidige situatie onvoldoende aanbod aan binnensportaccommodaties om in de huidige en toekomstige behoefte van de sportverenigingen te voorzien. Een betere/overkoepelende programmering over meerdere accommodaties is in de huidige situatie niet voldoende om in de behoefte te voorzien.

Indien de gemeente de aangetoonde behoefte aan extra zaalruimte in wil willigen voor de handbal- en in mindere mate voor de badmintonvereniging, zit er niets anders op dan extra capaciteit te realiseren in de vorm van een sportzaal of sporthal. Het optimaliseren van de functionaliteit van de bestaande sporthallen door middel van nieuwe scheidingswanden heeft voordelen voor de flexibiliteit van verhuurmogelijkheden en gebruik overdag. Het geeft echter geen antwoord op de behoefte aan extra capaciteit voor de verenigingen in de avonduren.

Met de aangetoonde extra behoefte van de handbal- en badmintonvereniging inclusief het programma van gymnastiekvereniging Olympia, is een sportzaal te krap om in de behoefte aan zaaluren in de avond te voorzien. Het is, zoals eerder aangegeven, niet waarschijnlijk dat de vraag naar binnensportaccommodaties voor sportverenigingen in de toekomst nog verder gaat groeien. Ondanks de stijgende lijn in het ledenverloop van de handbalvereniging en in veel mindere mate de badminton- en volleybalvereniging, is de verwachting dat de krimpende en vergrijzende bevolking zijn weerslag zal hebben op het aantal leden op de middellange termijn.

Voor het bewegingsonderwijs is geen extra zaalruimte nodig. Desondanks kan er in een eventuele nieuwe sportzaal of sporthal ook bewegingsonderwijs gefaciliteerd worden voor een flexibelere verdeling van de uren over de verschillende accommodaties. De totale bezetting overdag, van een andere sportaccommodatie zal dan wel afnemen.

Overwegingen

Wanneer de gemeente besluit om een extra sporthal (3 zaaldelen) te realiseren, kunnen de behoeften van de gymnastiekvereniging Olympia, handbal- en badmintonvereniging volledig worden vervuld.

In het geval er een sportzaal (2 zaaldelen) gerealiseerd wordt, kan de gymnastiekvereniging Olympia hier nog altijd goed gebruik van maken en komen er extra uren beschikbaar voor de handbal- en badmintonvereniging. Deze extra uren zijn niet voldoende om aan alle wensen van de handbal- en badmintonvereniging te voldoen. Hoewel het formaat van een sportzaal niet ideaal is voor de programmering van handbal, biedt een nieuwe kijk op de programmering binnen de drie aanwezige sporthallen in totaliteit meer capaciteit. Voor het aanbieden van volleybal en badminton kunnen één of twee zaaldelen voldoende zijn, terwijl een handbaltraining idealiter over 3 zaaldelen tegelijkertijd wordt aangeboden.

Aandacht voor vervangingen

In deze conclusie wordt geen rekening gehouden met het vervangen van oude sportaccommodaties die niet meer voldoen aan de wettelijke normen voor bewegingsonderwijs. Het is belangrijk dat gemeenten zich bewust zijn van hun verantwoordelijkheid om nieuwe accommodaties te bouwen (of grondig te renoveren) zodra oude zijn afgeschreven en niet meer voldoen om het bewegingsonderwijs te faciliteren. Door nu extra capaciteit toe te voegen, kan de gemeente toekomstige problemen voorkomen en tegelijkertijd aan de behoeften van de sportverenigingen voldoen. Het is echter waarschijnlijk dat als een oude sportaccommodatie moet sluiten, dezelfde problemen met ruimte voor verenigingen zullen terugkeren, maar het bewegingsonderwijs kan doorgaan.

5. Scenario's beheer en exploitatie

5.1. Inleiding

In hoofdstuk drie zijn enkele knelpunten rondom beheer en exploitatie beschreven. Om de groeiende problematiek op het gebied van beheer en exploitatie van accommodaties in Landgraaf het hoofd te kunnen bieden, worden in dit hoofdstuk enkele beheersscenario's beschreven. Het hoofdstuk eindigt met een advies over het voorkeursmodel en wat dat globaal betekent voor de exploitatie.

5.2. Keuzemogelijkheden toekomstbestendig beheer

In deze paragraaf beschrijven we de belangrijkste keuzemogelijkheden voor de toekomstige beheer- en exploitatieopzet.

Beheer en exploitatie centraliseren of versnipperen

Momenteel is voor elke afzonderlijke sportaccommodatie en gemeenschapshuis een aparte entiteit verantwoordelijk voor het beheer en de exploitatie. Het betreft veelal verenigingen en stichtingen waarvan de bestuursleden en vrijwilligers worden geconfronteerd met toenemende complexiteit, opvolgingsproblemen en een tekort aan vrijwilligers. Voor de toekomstige situatie moet een principekeuze worden gemaakt: doorgaan met een versnipperd beheerlandschap van éénpitters of meer naar een vorm van overkoepeling.

Eénpitters

Beheer en exploitatie onderbrengen bij éénpitters kan verschillende voor- en nadelen met zich meebrengen.

Voordelen:

- **Gemeenschapsgericht:** Eénpitters hebben vaak sterke banden met de lokale gemeenschap en gebruikers. Dit stelt hen in staat om nauwer samen te werken met belanghebbenden om op een meer gerichte en effectieve manier de accommodatie te beheren.
- **Slagvaardig:** Vanwege hun compacte structuur kunnen snel beslissingen worden genomen.
- **Relatief lage kosten:** Doordat er veel met vrijwilligers gewerkt wordt, zijn er minder financiële middelen nodig.

Nadelen:

- **Kwetsbaarheid:** Als de activiteiten van een éénpitter afhankelijk zijn van één persoon of een klein team, kan dit leiden tot operationele kwetsbaarheid in geval van ziekte of vertrek.
- **Beperkte expertise:** Vanwege de beperkte omvang beschikken éénpitters doorgaans niet over hetzelfde niveau, expertise en diversiteit aan vaardigheden als grotere organisaties.

Overkoepelende organisatie(s)

Gemeenten kiezen steeds vaker voor een bepaalde vorm van overkoepelend beheer. Het gebruik van één of meerdere overkoepelende organisaties brengt voor- en nadelen met zich mee.

Voordelen:

- Minder vrijwilligers: In de huidige tijd wordt het steeds lastiger om vrijwilligers te binden. Bij overkoepelend beheer zijn minder bestuursleden nodig. Bovendien worden zij vaak ondersteund door betaalde krachten.
- Robuuste organisatie: Minder kwetsbaar door beperkte afhankelijkheid van individuen.
- Efficiënt gebruik van middelen: Door bundeling van beheeractiviteiten kunnen personeel, apparatuur en financiële middelen efficiënt worden ingezet. Denk hierbij ook aan een planning en coördinatiesysteem.
- Expertise: Een overkoepelende organisatie heeft met meer personeel doorgaans een breder pallet aan expertise in huis. Dit kan leiden tot een betere dienstverlening.
- Schaalvoordelen: Door het beheer van meerdere voorzieningen kan geprofiteerd worden van schaalvoordelen, zoals lagere operationele kosten, grotere inkoopkracht en een groter netwerk van contacten. Dit kan resulteren in een betere prijs-kwaliteitverhouding.

Nadelen:

- Verlies aan lokale betrokkenheid: Doordat de controle over de voorzieningen verder verwijderd raakt van de directe omgeving en gebruikers.
- Centralisatie van besluitvorming: Een overkoepelende beheervorm kan leiden tot een grotere afstand tussen gebruikers en besluitvormingsprocessen, waardoor het moeilijker kan zijn om specifieke wensen en behoeften van gebruikers te begrijpen en in te willigen.
- Extra kosten: Door minder gebruik te maken van vrijwilligers en meer professionele krachten in te zetten gaat beheer en exploitatie van de accommodaties meer geld kosten.

Bij vijf accommodaties in Landgraaf is, of ontstaat er op de korte termijn, een probleem op het gebied van beheer en exploitatie. De kwetsbaarheid in verband met personele opvolging door vrijwilligers is groot, waardoor de toekomstbestendigheid op losse schroeven staat. Gegeven deze situatie is het handhaven van versnipperd beheer/éénpitters een niet begaanbare weg. De oplossing voor de fundamentele beheerproblemen kan alleen gevonden worden bij krachtenbundeling, samenwerking en overkoepeling. Wij adviseren dus om voor de accommodaties met beheerproblemen in te zetten op een overkoepelende beheervorm

Wanneer er gekozen wordt om in te zetten op overkoepelend beheer zijn er meerdere mogelijkheden/keuzemogelijkheden. Eén van de belangrijke keuzemogelijkheden is of de gemeente het beheer en de exploitatie van de sportaccommodaties aan een andere organisatie wil toevertrouwen dan het beheer en exploitatie van de gemeenschapshuizen, of juist niet. Om deze keuze te kunnen maken is het belangrijk om onderscheid te maken naar de verschillende vormen van beheer, te weten:

- Gebruikerbeheer
- Programmabeheer
- Eigenaarbeheer

Navolgend wordt hier nader op ingegaan.

Gebruiker- en programmabeheer splitsen of bundelen in één organisatie

Gebruikerbeheer

Het gebruikerbeheer betreft de beheertaken die voortvloeien uit het dagelijkse gebruik van de accommodatie. Het gaat dan om openen en sluiten, schoonmaak, klein onderhoud, het houden van toezicht, de verhuur/exploitatie van de zalen, de exploitatie van het buffet, et cetera. Deze beheertaken zijn voor alle verschillende type accommodaties (sport of gemeenschapshuizen) globaal hetzelfde. Voor de uitvoering van het gebruikersbeheer ligt het dus volkomen voor de hand om beheer en exploitatie van binnensport en gemeenschapshuizen bij één en dezelfde beherende instelling neer te leggen.

Programmabeheer

Het programmabeheer betreft de inhoudelijke samenwerking en afstemming tussen de gebruikers, het ontwikkelen en uitvoeren van activiteiten binnen het sociaal domein voor senioren, mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt/samenleving, et cetera. Dat zal niet vanzelf gebeuren en vereist inzet en expertise van maatschappelijke partners, gemeente en verenigingen.

Het ligt niet voor de hand om het programmabeheer bij dezelfde instelling neer te leggen als het gebruikerbeheer. Daar dragen wij de volgende argumenten voor aan:

- Het gebruikerbeheer vindt grotendeels 'achter de schermen' plaats en kan in hoge mate gestandaardiseerd worden (dezelfde aanpak voor alle accommodaties). Voor het programmabeheer geldt juist het tegenovergestelde. Het programmabeheer (welke activiteiten bieden we aan, welke instellingen werken samen, et cetera) kan/moet per accommodatie verschillen. De accommodaties liggen immers elk in andere wijken, en elke wijk heeft zo zijn eigen kenmerken.
- Het gebruikerbeheer vereist kennis en ervaring op het gebied van facilitair beheer, zalenverhuur, horeca, et cetera. Het programmabeheer vereist totaal andere kennis en vaardigheden. Het programmabeheer richt zich op het bewegen, sport en het sociaal domein, op de inhoud van de activiteiten, et cetera.

Voor het programmabeheer binnen de sportaccommodaties is vanzelfsprekend een rol weggelegd voor de buurtsportcoaches. Voor het programmabeheer binnen de gemeenschapshuizen (maar ook voor een deel binnen de sportaccommodaties) ligt een prominente rol van samenwerkingsverband Landgraaf Verbindt voor de hand. Landgraaf Verbindt is een initiatief van Gemeente Landgraaf, Welsun, The MoveFactory, SMK, VAZOM, Met Elkaar Landgraaf (MEL) en JENS. Uit gesprekken met MEL en Welsun is naar voren gekomen dat ze (meer dan) bereid zijn om het programmabeheer, op meerdere locaties samen met de diverse partners, handen en voeten te geven. Er is behoefte aan meerdere bruisende wijkpunten, tenminste één per wijk, waar programma's en activiteiten georganiseerd worden voor mensen met én zonder zorgindicatie. Hierbij zijn toegankelijkheid en betaalbaarheid belangrijke uitgangspunten.

Eigenaarbeheer

De meeste binnensportaccommodaties en gemeenschapshuizen zijn in eigendom van de gemeente. Voor de binnensport geldt dat niet voor Sporthal Strijthagen, gymzaal Lichtenberg en turnhal Olympiadrôme. Het ligt het voor de hand dat de gemeente verantwoordelijk is voor het eigenaarbeheer van alle binnensportaccommodaties en gemeenschapshuizen, waarvan de gemeente vindt dat er sprake is van een maatschappelijke functie die bijdraagt aan de

gemeentelijke beleidsambities. Dit betekent dat de gemeente voor deze accommodaties eigenaar is en zorg draagt voor het grote, planmatige onderhoud, voor het eigenaarsdeel van verzekeringen, belastingen en heffingen en voor het contractbeheer. De gemeente verhuurt de accommodatie aan de partij die verantwoordelijk is voor het gebruikerbeheer.

Een nieuwe organisatie of aanhaken bij een bestaande partij

De laatste keuze die gemaakt moet worden is - indien er gekozen wordt voor een overkoepelende vorm van beheer - aanhaken bij een bestaande organisatie of een nieuwe organisatie optuigen.

Binnen Landgraaf bestaan meerdere realistische mogelijkheden voor het neerleggen van het gebruikerbeheer bij een bestaande instelling. Zo beschikt Landgraaf over Sportbedrijf Landgraaf (B.V.) die het zwembad beheert en exploiteert. Het is goed denkbaar dat deze organisatie ook andere (binnensport)accommodaties gaat beheren. Sterker nog Sportbedrijf Landgraaf is door de gemeente opgericht om het zwembad te beheren en exploiteren met de mogelijkheid om op termijn ook andere sportaccommodaties of ondersteunende (sport)diensten aan te laten sluiten bij de B.V. Het is echter ook mogelijk om een facilitaire aanbieder deze taken toe te vertrouwen (nu het geval bij Park Ter Waerden). Ook Welsun zou een rol kunnen spelen.

Het voordeel van het aanhaken bij een bestaande partij is dat de acute beheerproblematiek op korte termijn kan worden aangepakt. Er hoeft geen tijdrovende proces plaats te vinden van het optuigen van een nieuwe organisatie, wat bovendien ook opstartkosten met zich mee brengt. Het optuigen van een nieuwe entiteit voor het beheer en exploitatie van de maatschappelijke accommodaties behoort wel tot de mogelijkheden, maar hiermee wordt een versnipperd landschap van beherende instellingen in stand gehouden.

5.3. Voorkeursscenario

In de vorige paragraaf is een aantal keuzemogelijkheden beschreven. Alle voor- en nadelen afgewogen adviseren wij om op korte termijn in te zetten op een overkoepelend beheermodel, waarbij het gebruikerbeheer overkoepelend wordt georganiseerd en het programmabeheer belegd wordt bij gezamenlijke maatschappelijke partners van Landgraaf Verbindt

Gebruikerbeheer

Gezien de werkzaamheden en de schaalvoordelen adviseren wij om te kiezen voor één entiteit voor het gebruikerbeheer. Dit geldt voor zowel de sportaccommodaties als de gemeenschapshuizen. Wij denken hierbij aan Sportbedrijf Landgraaf B.V., omdat (zoals eerder beschreven) deze B.V. door de gemeente opgericht is om het zwembad te beheren en exploiteren met de mogelijkheid om op termijn ook andere sportaccommodaties of ondersteunende (sport)diensten aan te laten sluiten bij het Sportbedrijf. De naam 'Sportbedrijf' ligt minder voor de hand indien er ook meerdere gemeenschapshuizen onder Sportbedrijf Landgraaf B.V. vallen.

Programmabeheer

Voor het organiseren van het programmabeheer adviseren wij om hierover in gesprek te gaan met de diverse partijen die onderdeel zijn van het samenwerkingsverband Landgraaf Verbindt.

Het beschreven voorkeursmodel kan op de korte termijn eerst verder handen en voeten worden gegeven voor de beheerproblematiek bij:

- Sporthal- en Park Strijthagen
- Wijkcentrum Ande Koel
- De Brandpoort

Zodra de beheerproblematiek ook bij andere maatschappelijke accommodaties een rol gaat spelen kunnen wij ons voorstellen dat ook deze accommodaties onder de vlag van Sportbedrijf Landgraaf BV (of een andere gekozen entiteit) te continueren, mits de functie van de accommodatie een bijdrage levert aan de beleidsambities van de gemeente Landgraaf. Voor turnhal Olympiadrôme is het zeer de vraag of de gemeente Landgraaf het beheerprobleem van Stichting Promotie Olympia Landgraaf op moet lossen. Er is immers sprake van een monofunctionele accommodatie die vrijwel alleen wordt gebruikt door gymnastiekvereniging Olympia. Een oplossing voor dit probleem vereist regionale afstemming.

Financiële gevolgen

Het beschreven voorkeursscenario, waarbij beheer en exploitatie professioneel wordt vormgegeven, brengt extra kosten met zich mee. Het betreft vooral meerkosten door inzet van personeel. Waar nu veel werk wordt verzet door vrijwilligers, al dan niet met een kleine vergoeding, wordt dit in de nieuwe beheervorm gedaan door betaalde krachten.

Gebruikerbeheer

Uitgaande van het voorkeursscenario, waarin het gebruikerbeheer voor Sporthal- en Park Strijthagen en wijkcentrum Ande Koel wordt ondergebracht bij een bestaande entiteit, mag verwacht worden dat er circa 1 FTE extra nodig is. Voor de financiële gevolgen van De Brandpoort verwijzen we naar de notitie 'Beheer en Exploitatie De Brandpoort'.

Kosten die voortvloeien uit het dagelijks gebruik worden verhoudingsgewijs goedkoper naar gelang er meer accommodaties onder dezelfde beheerentiteit vallen.

Programmabeheer

Uitgaande van het voorkeursscenario, waarin het programmabeheer voor de gemeenschapshuizen Park Strijthagen, Ande Koel en De Brandpoort wordt georganiseerd door de partners van Landgraaf Verbindt, is het aannemelijk om rekening te houden met 2 extra FTE. Dat vertaalt zich naar ongeveer 150.000 euro per jaar, een aanzienlijk bedrag. Wanneer we het bedrag echter vergelijken met de totale uitgaven binnen het sociaal domein van de gemeente Landgraaf, spreken we van een afrondingsverschil. Verschillende programma's en arrangementen dragen bij aan preventieve maatregelen binnen het sociaal domein, waardoor er potentieel gezondheidswinst kan worden behaald. Als gevolg hiervan is het aannemelijk dat een aantal gebruikers/deelnemers hierdoor later aanspraak maken op professionele zorg, waardoor de initiële kosten snel kunnen worden 'terugverdiend'.